

Timo Heinonen kok

Lakialoite laiksi pitkäaikaissvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnalle

PERUSTELUT

Henkirikosten ja muiden väkivalta- ja seksuaalirikosten uusimiset nostavat aika-ajoin esille vapautuville vangeille tehtävien vaarallisuusarviointien tarpeellisuuden. Laajemmin asia nousi esille muutama vuosi sitten ns. Porvoon tapauksen yhteydessä, kun tekijä ehti olla vapaana vain puoli vuotta ennen uusia henkirikoksia. Tämän jälkeen lakia ja käytäntöä muutettiin, ja sen jälkeen oikeuspsykiatrit ovat arvioineet aina elinkautisvankien väkivaltariskin, kun vangin on määrää päästä ehdonalaan vapauteen. Vaarallisuusarviointia on laajennettu myös muihin koko vankeustuomionsa suorittaviin rikollisiin. Nykykäytännön mukaan arvioita tehdään koko tuomionsa istuneille sekä elinkautisesta vankeusrangaistuksesta vapautuville, mutta esimerkiksi taposta tuomitut vapautuvat yleensä määräajassa suoritettuaan tietyn osan tuomiostaan ilman vaarallisuusarvion tekoa.

Vaarallisuusarvio on oikeuspsykiatrinen tutkimus, jossa arvioidaan vangin todennäköisyyttä syyllistyä uudelleen väkivaltarikoksiin. Vaarallisuusarvion allekirjoittaa aina psykiatrian erikoislääkäri. Arvion laatimiseen osallistuu myös klininen psykologi, sosiaalityöntekijä ja joukko hoitajia, jotka seuraavat vangin käyttäytymistä hoitojakson aikana.

Ns. Oulun pitseriasurma nosti myös vaarallisuusarvioinnit esille. Ampuja oli surmannut aiemminkin ja saanut 11 vuoden henkirikostuomion. Tästä hän oli istunut vain kolmasosan ennen vapautumistaan. On aihetta kysyä, olisiko laajalla vaarallisuusarviolla ollut vaikutusta tämänkin rikoksentekijän vapautumiseen.

Nämä pohdinnat eivät uhreja takaisin tuo, mutta ovat perusteltuja ja aiheellisia tulevaisuuden näkökulmasta. Asiantuntijoiden mukaan vaarallisuusarvioinneilla voitaisiin ennalta ehkäistä uusien rikosten riskiä. Julkisuudessa on myös todettu edelleen, että vankiloista vapautuu sellaisia vankeja, joille olisi syytä tehdä laaja vaarallisuusarvio, ja myös vankeja, joita ei ammattilaisten mukaan tulisi päästää vapaaksi.

On enemmän kuin aiheellista laajentaa vaarallisuusarvioiden tekeminen koskemaan kaikkia väkivaltarikostyyppisiä, jotka eivät kuitenkaan ole johtaneet elinkautiseen vankeuteen tai joissa koko tuomiota ei vanki joudu suorittamaan.

Lakialoite LA 50/2015 vp

Hallitus uudisti vaarallisuusarviointeja vuonna 2010 osana esitystä HE 279/2010 vp. Hallituksen esityksessä eduskunnalle rikosseuraamusalan organisaatiouudistukseen liittyvien lakien muuttamiseksi todettiin, että samalla lain 1 §:n 2 momenttiin lisättäisiin maininta siitä, että elinkautisvangin vapauttamisesta Helsingin hovioikeudelle annettavaan Rikosseuraamuslaitoksen keskuhallintoyksikön lausuntoon liitettäisiin arvio vangin riskistä käyttäytyä väkivaltaisesti.

Laissa edellytetään elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa kiinnitettävän huomiota moniin seikkoihin, muun muassa vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen laatuun sekä vaaraan uuteen vakavaan väkivaltarikokseen syyllistymisestä. Riskinarvioinnin liittäminen hovioikeudelle annettavaan lausuntoon antaisi lisää tietoa vapauttamisharkinnan tueksi, mutta ei muuttaisi lakiin sisältyviä vapauttamisharkinnan perusteita.

Väkivaltarikoksen uusimisriskiin vaikuttavia tekijöitä koskeva arviointi olisi jatkossa osa normaalia vapauttamisasian valmistelua vastaavasti kuin on vaarallisuuteen liittyvä arviointi koko rangaistusta suorittavilla, ja se tehtäisiin kaikille elinkautisvangeille.

Riskinarviointi olisi kuitenkin menettelyltään huomattavasti kevyempi ja perusteiltaan toinen kuin koko rangaistusta suorittavien arviointi. Lakiin otettuna maininta riskin arvioimisesta yhtenäistäisi vapauttamismenettelyä ja tehostaisi vapauteen valmistautumista sekä täydentäisi keskuhallintoyksikön lausuntoa uudella asiantuntija-arviolla. Pykälässä tarkoitetun arvion tekisi Psykiatrinen vankisairaala. Näin voitaisiin huolehtia myös laadun varmistamisesta. Osaamista on myös valtion mielisairaaloissa eli Niuvanniemen ja Vanhan Vaasan sairaaloissa. Riskinarvioinnin tekeminen testeineen kestäisi arviolta kahdesta viiteen työpäivää, jos tukena ja tietolähteenä on vangin jo hyvin tunteva henkilökunta.

Syyskuussa 2010 elinkautisvankeja oli 159. On arvioitu, että lähivuosina käsitellään noin 20 elinkautisvangin ehdonalaista vapauteen päästämistä koskevaa asiaa vuosittain. Olemassa on useita väkivaltaisen käyttäytymisen riskin arvioimiseen soveltuvia ja tieteellisesti päteväksi todennettuja arviointiasteikkoja. Jollei vankia päästetä ehdonalaista vapauteen, riskinarviointia voitaisiin hyödyntää suunniteltaessa hänelle vankilassa väkivallan vähentämiseen tähtääviä ja muita käyttäytymiseen vaikuttavia toimintoja ja toimintaohjelmia. Jos taas vanki päästetään ehdonalaista vapauteen, riskinarvioinnin tuloksia voitaisiin käyttää hyväksi valvonta-ajan toimenpiteiden suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Oikeusministeriön muistiossa OM 3/61/2010 todetaan: "Koko rangaistusta suorittaville tehdään vaarallisuusarviot lain nojalla. Tuomioistuimen on määrättävä syytetyn mielentila tutkittavaksi ja pyydettävä samalla lausuntoa siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, ennen kuin se tekee päätöksen koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa."

Helsingin hovioikeus puolestaan pyytää vaarallisuuden arvioimista silloin, kun koko rangaistus-aikaa vankilassa suorittamaan määrätty henkilö on suorittanut rangaistuksestaan viisi kuudenosaa ja anoo ehdonalaista vapauteen päästämistä. Vaarallisuusarvion tarkoituksena on selvittää, onko rikoksentekijää hänen rikoksistaan ilmenevien seikkojen ja muun hänen henkilöstään saadun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle ja terveydelle. Koko rangaistustaan suorittavien vankien vaarallisuusarviot on tehty Psykiatrisen vankisai-

Lakialoite LA 50/2015 vp

raalan kahdessa yksikössä, Turussa ja Vantaalla. Tutkimusjakso kestää enintään kuukauden, ja tutkimukseen osallistuu psykiatrian erikoislääkäri, psykologi ja tarpeen mukaan muuta henkilökuntaa.

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa. Laissa pitkäaikaishankkeiden vapauttamismenettelystä todetaan, että hovioikeus voi omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnon hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä.

Elinkautista rangaistusta suorittavan vapauttamisasiä otetaan pääsäännön mukaan ensimmäisen kerran harkittavaksi sen jälkeen, kun rangaistusta on suoritettu 12 vuotta. Vapauttaminen perustuu aina harkintaan. Harkinnassa otetaan huomioon vangin käyttäytyminen vankilassa ja arvio menestymisestä ehdonalaisessa vapaudessa.

Rikosseuraamuslaitokselta pyydetään lausunto, johon liitetään vankilan johtajan lausunto, arviointikeskuksen johtajan selvitys, lausunto valvotun koevapauden edellytysten täyttymisestä sekä pääsääntöisesti psykologin lausunto niissä tilanteissa, joissa vangilla on ollut potilassuhde psykologiin. Myös muita lausuntoja voidaan tarvittaessa pyytää. Samanlaista erilliseen lainsäädäntöön perustuvaa vaarallisuusarvioita kuin koko rangaistusta suorittaville ei elinkautisvangeille nykyään tehdä. Elinkautisvankien riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen on olennaisesti pienempi kuin koko rangaistusta suorittavien.

Asiaa on siis käsitelty useita kertoja niin viranomaisien kuin eduskunnankin toimesta. Edelleen kuitenkin huoli sivullisten turvallisuudesta on osan vapautuvista vangeista kohdalla ilmeinen.

Tuorein tapaus on Tuuli-tytön murhaajan vapautuminen. Kyseinen mies raiskasi vuonna 1993 Tampereella puukolla uhaten 13-vuotiaan tytön. Hänet tuomittiin teosta vajaan kolmen vuoden vankeuteen, josta hän vapautui syksyllä 1995. Vain muutama kuukausi tästä hän teki raskaimman rikoksensa. Marraskuussa 1995 hän murhasi veitsellä itselleen tuntemattoman 15-vuotiaan tytön Tampereen Aitovuorentiellä lyömällä ja viiltelemällä tätä useita kertoja. Kymmenen vuotta myöhemmin 2005 kesäkuussa vanki pääsi lyhyelle muutaman tunnin vartioimattomalle lomalle. Sen aikana hän käytti seksuaalisesti hyväkseen pientä lasta. Mies tuomittiin törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Ja nyt jälleen kymmenen vuotta myöhemmin mies pääsee ehdonalaiseen vapauteen hovioikeuden päätöksellä. Vapaus on koittamassa syyskuussa 2016. Rikosseuraamuslaitos on vastustanut vangin vapauttamista, mutta hovioikeus päätti toisin. Tuomittu on suorittanut elinkautista vankeuttaan nyt jo lähes 20 vuotta, mutta syyllistynyt sen puolivälissä lyhyellä vankilomalla jo jälleen uuteen rikokseen. Tästä huolimatta hovioikeuden mukaan rangaistuksen pitkä kesto puoltaa vapauttamista eikä hänen vankeusaikanaan tekemiä rikoksia voi pitää painavana esteenä vapauttamiselle. Hovioikeuden mukaan "hakijan selviytymistä vankilan ulkopuolella tukee hänen sosiaalinen verkostonsa ja myös se, että hän on vankeusaikanaan opiskellut". Hovioikeus myös toteasi, että "hakija ei käytä alkoholia eikä hänellä ole päihteidenkäyttöhistoriaa". Tämäkin puolsi hovioikeuden mukaan miehen vapauttamista.

Lakialoite LA 50/2015 vp

Rikosseuraamuslaitos vastusti edelleen vaaralliseksi katsomansa rikollisen vapauttamista. RiSe haki hovioikeuden päätökseen valituslupaa korkeimmasta oikeudesta sitä kuitenkaan saamatta. Vapaus on siis koittamassa asiantuntijoiden vastustuksesta huolimatta syyskuussa 2016.

Lainsäädäntö vaatiikin nyt muutosta niin, että ehdonalaiseen vapauteen hakevan vangin hakemusta ei oteta hovioikeuden käsittelyyn, jos Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö vastustaa vapauttamista tai jos arvio vangin riskistä käyttäytyä väkivaltaisesti ei puolla vapauttamista. Vaarallisuusarvion tulee siis jatkossa olla sitova este vapauttamiselle.

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että eduskunta hyväksyy seuraavan lakiehdotuksen:

Laki

pitkäaikaaisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pitkäaikaaisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain (781/2005) 1 §, sellaisena kuin se on laissa 737/2011, seuraavasti:

1 §

Hakemus

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun tai koko rangaistuksen rangaistuslaitoksessa suorittamaan määrätyn ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa, jossa se tulee vireille vangin hakemuksella.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista ja onko vanki määrättävä rikoslain (39/1889) 2 c luvussa tarkoitettuun valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys. Elinkautiseen vankeuteen tuomittua koskevaan lausuntoon on lisäksi liitettävä arvio vangin riskistä käyttäytyä väkivaltaisesti.

Hovioikeuden tulee hylätä hakemus, jos Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö vastustaa vapauttamista tai jos arvio vangin riskistä käyttäytyä väkivaltaisesti ei puolla vapauttamista.

Vankeuslain (767/2005) 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettussa tilanteessa tai muusta erityisestä syystä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voi tehdä hakemuksen vangin vapauttamisesta.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön on annettava 2 momentissa tarkoitettu lausunto ja 4 momentissa tarkoitettu hakemus liitteineen vangille tiedoksi.

Lakialoite LA 50/2015 vp

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 4.12.2015

Timo Heinonen kok